

MILLIY MUZÍKANÍ ÚYRETIW USÍLLARÍ

Kilichbaeva Tajigul Orazalievna

Nókis qánigelestirilgen mádeniyat mektebi “Milliy muzıka” bólimi oqıtıwshısı.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11180143>

Annotaciya. Bul maqalada milliy muzıkanı úyretiw usılları, balalar menen islesiw metodikası, ansambl bolıp islew usılları, oqıwshılardı saz áspabqa qızıqtırıp hám olardı shertiwge úyretiw menen birge oqıwshılar menen islesiw metodları haqqında sóz etilgen.

Gilt sózi: Saz áspab, metod, usıl, oqıtıwshı, oqıwshı, ansambl, muzıka, kónlikpe, qabilet, qızıǵıwshılıq, texnika, atqarıw.

TEACHING METHODS OF NATIONAL MUSIC

Abstract. This article considers methods of teaching national music, methods of working with children, methods of working in an ensemble, methods of working with students while simultaneously involving them in musical instruments and teaching them to play them.

Key words: are tool, method, methodology, teacher, student, ensemble, music, skill, talent, curiosity, technique, and performance.

МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ МУЗЫКИ

Аннотация. В этой статье рассматриваются методы преподавания национальной музыки, методы работы с детьми, методы работы в составе ансамбля, методы работы с учениками при одновременном привлечении их к музыкальным инструментам и обучении их игре на них.

Ключевые слова: инструмент, метод, методика, учитель, ученик, ансамбль, музыка, навык, талант, любопытство, техника, исполнение.

Saz áspablarda shertiwdi úyretiw dógerekleri (duwtar, rubap, fortepiano) keyingi waqıtları keń háwij aldı. Muǵallimniń oqıwshı menen jeke jumıs forması muzıkalıq talǵamdı hám qızıǵıwshılıqtı tárbiyalawda, muzıkalıq qábiletiniń rawajlanıwın aktivlestiriwde, saz áspablarında oynaw kónlikpelerin iyelew ushın qolaylı sharayat jaratadı. Álbette muǵallım úyretiw processin dúziwde onıń qızıǵıwshılıǵına qaray jeke sapasına hám qatnasıwshınıń múmkinshiliklerine súyenedi. Biraq tilekke qarsı bunday jaǵday mektep oqıwshıların muzıkalıq tárbiyalawdaǵı máselelerdi (wazıypalardı) sheshiw ushın bárqulla paydalanbaydı.

Kópshılıq waqıtta sabaqtıń maqseti belgili bir repertuardıń texnikasın ózlestiriwge hám onı atqarıw ushın zárúrli bolǵan kónlikpelerdi toplawǵa jumısaladı. Sonıń menen birge dóretiwsılık qıyalın rawajlandırıwshı, slux dıqqatın aktivlestiriwshı metodlarǵa jeterli dıqqat

awdarılmaydı. onıń ornın muǵallım bergen atqarıw «úlgisi» iyeleydi. Nátiyjede balalarda bunday jumısqa qızıǵıwshılıq sónedi hám olar ózlerine bunnanda qızıǵarlı jumıs penen shuǵıllanıwdı maqul kóredi.

Házirgi waqıtta uqıbına ǵáressiz halda hámme balalardı saz áspabında úyretiw qolaylı boldı, tek ǵana olardıń muzıkalı-dóretiwshiliginiń rawajlanıwına ayırıqsha dıqqat awdarıw kerek, bunıń ushın hár túrli jumıs túrlerin únemli paydalanıw arqalı ǵana tabıslardı erisiwge boladı: notaǵa qarap oqıw, yadnan toqıwshılıq, slux arqalı shertiw. Mısalı, endi ǵana baslawshı oqıwshılarda ózine unanǵan melodiylardı slux boyınsha oynawǵa tez-tez umtılıwı kórinedi.

Qaǵıyda boyınsha bul melodiylar jeńil muzıkalardıń eń jaqsı úlgerinen uzaqta bolǵan qosıq-shlyagerler. Talǵamnıń qalıplesiwine kóplegen modadaǵı zamanagóy muzıkalardıń unamsız tásirin seze ótırıp, muǵallım, bir tárepten óziniń pikirinen qaytpay, al barlıq qurallar argenalın paydalana otırıp, oqıwshıǵa unanǵan melodiyanıń shablonlı ekenligi hám qızıǵıwshılıq oyatpaytuǵınlıǵına oqıwshılardıń ózleriniń túsiniw jetiwine alıp keliw.

Qatnasıwshılardıń tájiriyesiniń toplanıwı menen hár túrli fakturalardı paydalanıw arqalı uyǵınlı melodiylardıń eń jaqsı variantların izlewge dıqqatın tartıw.

Dóretiwshilik tapsırmalardı orınlay ótırıp, oqıwshıda dóretiwshilik uqıptı rawajlandırıwda eń dáslep shıǵarmalardı ózlestiriwde, óz betinshelikti qalıplestiriw jolına túsiriw. Máselen, oqıwshıǵa melodiyaǵı túsip qaldırılǵan taktlerdi tolıqtırıwdı talap etiw, qıyın bolmaǵan pesanıń juwmaǵın tolıq aqırına jetkeriw, hár qıylı ózgeriwler menen oylanǵan pikirge ǵárezli berilgen motivti oynaw, usı yamasa basqa temaǵa variaciylar jaratıw. Sózsiz, birinshi kúnnen baslap-aq qatnasıwshılar tartınshaqlaw bolıp hám kópshilik jaǵdayda olar tanıs bolǵan úlgerlerdi eliklewge talpınadı, biraq áhmiyetlisi, olarda báhulla jetilistiriliwi kerek bolǵan dóretiwshiliginde ózinshe talapshanlıq hám qızıǵıwshılıq qalıplese.

Birinshi sabaqlardan baslap ansamblde oynawǵa tartıw kerek, bul sheber basshılıqta balalardıń iskerligin aktivlestiriwge járdemlesedi, olarda qunıǵıw hám qızıǵıwshılıqta shaqıradı. Muǵallım menen birgelikte shertiw zárúr hám paydalı bolsa da onıń menen sheklenip qalmaw kerek, al qatnasıwshılardan dúzilgen ansambllerde oynawdı shólkemlestiriw kerek. Onda hár qıylı tayarlıqtaǵı hám hár túrli saz áspabında oynaytuǵın balalar bolıwı múmkin. Ózlerin muzıkalı jámaáttin (kollektiv) qatnasıwshıları ekenin sezip, olar berilgen partiyalardı atqarıwǵa juwapkerli qatnasadı, al kórkem wazıypanı sheshiwge baǵdarlangan birgeliktegi iskerlik hár kimde dóretiwshılıq baslamanı hám ózbetinshelikti sáwlelendiriwge oyatadı.

Muğallim oqıwshılardıń koncertlerde shıǵıwın, olardıń mektep bayramlarında qatnasıwın qoshametlew, tematikalıq keshelerge hám kórkem háweskerler kórik-tańlawlarına shuǵıllanawı áhmiyetli. Usınday taqlette muzıkalı-aǵartıwshılıq iskerliginiń qalıplesiwinde dógerekte shuǵıllanıwǵa qızıǵıwshılıǵın hám qatnasıwshılırdıń unamlı shaqs sapasın bárhulla tárbiyalawǵa beyimlesedi.

Tilekke qarsı búgingi kúnde bunday jámáátler kóp emes, biraq tájiriye sonı kórsetedi, olar muzıka mádeniyatın keń jámiyetshilikke járiyalawda áhmiyetli rol oynaydı. Solay etip xalıq saz áspablarınıń dúzilisiniń ózgesheligine bola, olardı tez ózlestiriw hám sonıń menen birge qatnasıwshılardıń muzıkalıq qábiliyeti aktiv rawajlanıwı múmkin.

Zamanagóy professional xalıq sazları orkestri de hám háweskerler orkestri de kóbinese óziniń birdey saz áspablar quramına iye: duwtarlar áwladı, rubaplar, chańler, urıp shertetuǵın áspablar. Ayırım jaǵdaylarda bayan, akkardeon da kiritiledi. Usınday saz áspablar quramı keń tarqalǵan. Sonıń menen birge sońǵı waqıtları saz áspablardıń ózine tán dawıs xarakterin bayıtıw ushın, xalıq orkestrleriniń texnikalıq hám kórkemlik imkanyatların keńeytiwde simfoniyalıq orkestr saz áspablarınan gaboy, klarnet, fleyta h.t.b. áspablardı quramına kirgizedi.

Hár bir saz áspab óziniń ayqın dawıs ózgesheligine, ráńbáreńligine, mazmunlı ırǵaǵına jáne kórkem hám texnikalıq múmkinshiligine iye. Olardı orkestr yamasa ansambl basshısı, pesalarǵa bezew beriwde, orkestr qatnasıwshılardıń oqıtıw ushın biliwi zárúr. Eger mektepte xalıq sazları orkestri, ansambli bar bolsa, onda endi baslap atırǵan qatnasıwshılar menen jeke shuǵıllanıw maqsetke muwapıq. Olardı oqıtıw, tayarlıq toparı dep atalatuǵın toparda alıp barıladı. Saz áspablarǵa bólistiriwde áwele basta hár bir oqıwshınıń fizikalıq hám muzıkalıq uqıbın esapqa alıw zárúr. Mısalı: chań, girjek, akkardeon, bayan áspabların shertiwge tek ǵana fizikalıq kúsh emes, al jaqsı muzıkalıq uqıpta talap etiledi. Álbette qatnasıwshınıń ózine kóbirek unaǵan áspabında shertiw tilegin de dıqqattan shette qaldırıwǵa bolmaydı. Biraq álbette bul qatnasıwshılardıń kópshiligi bayan yamasa akkardeonda oynawǵa talpınıwına alıp keledi. Bunıń menen esaplasawǵa bolmaydı, biraq bir áspabtan basqa áspabqa qızıǵıwshılıǵın baǵdarlawǵa háreketetiw kerek, túsindiriw kerek, orkestr ushın ansambl ushın hár qanday áspabtıń partiyaları áhmiyetli ekenin uqtırıw kerek. Kópshilik qatnasıwshılar, saz áspablardıń áhmiyeti haqqında durıs túsiniw alıp úlken qanaatlanıw menen olarda oynawǵa oqıydı. Eger de bul isenimde járdem bermese, álbette eki áspabta oynawdı usınıs etedi. Mısalı bayanda hám duwtarda, akkardeonda hám rubapta. Ele de sońǵı jaǵdayda qálegen saz áspabta shuǵıllanıwǵa múmkinshilik beriw kerek, al soń orkestrge zárúr bolǵan áspabtı ózlestiriwge kiritiw tiyis.

Xalıq saz áspabları orkestri yamasa ansambli ushın durıs repertuar tallaw ánsat is emes.

Hámmesinen burın jámááttıń kórkemlik hám texnikalıq imkanıyatınan kelip shıǵıw áhmietli. Shıǵarmalar orkestr qatnasıwshıları ushın qızıqlı hám jeterli dárejede qolaylı, túrli obrazda bolıwı kerek. Dáslepki etapta qıyın bolmaǵan pesalardı, melodiyalıq xalıq qosıqların, qayta islengen ayaq oynıları hám jáne de zamanagóy kompozitorlardıń qosıqların jeńil ózlestiredi.

Biraq milliy klassikalıq shıǵarmalardı ózlestiriwde júdá qıyın bolǵan kórkem-atqarıwshılıq wazıypalar turıptı. Pesalardı úyreniwde muzıka tiliniń maǵızına, onıń ózine tán mazmunına dıqqattı awdarıw zárúr: kompozitorlar haqqında aytıp, olardıń dóretiwshiligi menen tanıstırıw kerek. Qızıqlı etip shólkemlestirilgen sabaq hám repertuar tallawdaǵı uqıplılıq, qatnasıwshılarda muzikalıq kórkem-ónerge súyispenshiligin hám qızıǵıwshılıǵın tárbiyalawǵa ámel qıladı.

REFERENCES

1. Raxmanbergenov N., Moyanov I. UZBEK TRADITIONS AND LYRICAL SONGS //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 1. – C. 142-147.
2. Jiyenbaevich M. I. The evolution of music pedagogy of the karakalpak people: Historical and theoretical aspects //Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities. – 2021. – T. 11. – №. 10. – C. 27-32.
3. Jiyenbaevich M. I. Competence-based approach in higher musical and professional education //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 12. – №. 4. – C. 42-47.
4. Moyanov I. TRAINING AND DEVELOPMENT OF ART PERSONNEL //Modern Science and Research. – 2023. – T. 2. – №. 9. – C. 65-69.
5. Jiyenbaevich M. I. COMPETENCE-BASED APPROACH IN HIGHER MUSICAL AND PROFESSIONAL EDUCATION //PROMINENCE OF INFORMATION BASES& MEDIA ASSESSMENTS IN THE POST CONFLICT MARKETING ENVIORNMENT.
6. Muxammetdinova L. THE DEVELOPMENT OF THE ART OF GIVING IN NORTHERN PAKISTAN AS AN EXAMPLE OF THE YEARS OF INDEPENDENCE //Modern Science and Research. – 2023. – T. 2. – №. 9. – C. 74-78.
7. Maxamatdinovna M. L. FOLKLORE AS A SPECIAL FORM OF CREATIVITY //International Journal of Advance Scientific Research. – 2023. – T. 3. – №. 09. – C. 282-284.

8. Makhammatdinovna M. L. As a Means of Providing Aesthetic Education to the Students of the Art of Embroidery //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 149-152.
9. Tajimuratova S. BASQARIW DÁREJESIN ILIMIY DÁREJEDE RAWAJLANDIRIW //NRJ. – 2024. – Т. 1. – №. 2. – С. 24-27.
10. Tajimuraova S. S. INFORMATION AND COMMUNICATIONS IN MANAGEMENT //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 509-511.
11. Saginbaevna T. S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2022. – Т. 9. – С. 386-392.
12. Тажимуратова Ш. С. САНЪАТШУНОСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШ ОРҚАЛИ ТАЛАБАЛАРНИНГ МУСТАҚИЛ ИШЛАШ КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. – 2023.
13. Shaxnoza T., Rayxan K. JOYBARLARDIŃ SHÓLKEMLESTIRIWSHI STRUKTURALARI //NEW RENASSAINCE CONFERENCE. – 2024. – Т. 1. – №. 2. – С. 124-128.